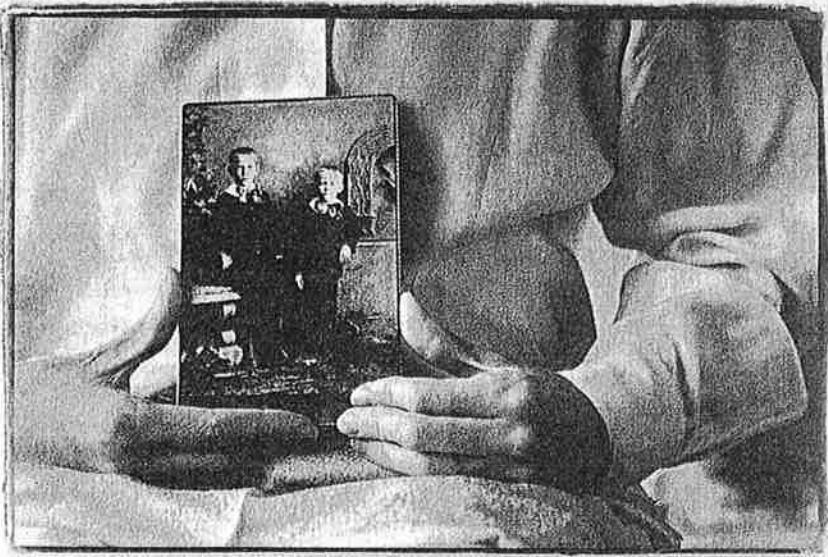

The Presence of the Past

Popular Uses of History in American Life

ROY ROSENZWEIG & DAVID THELEN

Historie som erindring – på sporet af menigmands historiebrug

Af Bernard Eric Jensen

En af de opgaver, der melder sig i kølvandet på projektet om *Humanistisk historieformidling – i komparativ belysning*, er at få bearbejdet problemstillingen: hvordan tager historieinteressen og historiebrugen sig ud hos folk flest?. Forsøg på at besvare et sådant spørgsmål på en faglig forsvarlig måde vil forstre, at der gennemføres en række empiriske undersøgelser, og det vil i praksis forudsætte en forskningsbevilling af en eller anden slags. Dog kan man godt komme i gang med arbejdet uden, at der først skal laves nye undersøgelser, for det vil under alle omstændigheder være et *must* at nærlæse og bearbejde de resultater, som Roy Rosenzweig og David Thelen er nået frem til gennem deres store undersøgelse af *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life* (1998).¹

Det er ikke sådan, at man uden videre vil kunne overføre resultater fra en amerikansk undersøgelse til en dansk sammenhæng, det siger sig selv. Men den amerikanske undersøgelse kan dels bruges til at oparbejde en mere differentieret problembevidsthed, når der skal forskes i menigmands historiebrug – altså være med til at generere indsigt i de teori- og metodeproblemer, som melder sig inden for dette forskningsfelt. Man kan også gå et skridt videre og tolke det, der i dag vides om dansk historiekultur i lyset af de perspektiver, som den amerikanske undersøgelse opruller – altså lade danske forhold forsøgsvis spejle sig i de amerikanske.

The Presence of the Past er baseret på en analyse af udskrifterne af ca. 1.500 telefoninterviews med voksne amerikanere gennemført i 1994 og 1995.² De interviewede var udvalgt på en sådan måde, at det ville komme til at fremstå som en repræsentativ un-

dersøgelse af den nuværende amerikanske befolkning, og i de ca. 1.500 interviews indgik også særlige undersøgelser af tre minoritetsgrupper, nemlig afrikansk-amerikanere, mexicansk-amerikanere og amerikanske indianere. Det skete for, at der skulle kunne laves en sammenlignende analyse af minoritetsgruppernes historiebrug med den brug, der findes hos flertalsgruppen af hvide europæiske amerikanere. Alle interviews blev gennemført på grundlag af et spørgeskema, hvori der indgik såvel lukkede som åbne spørsmål, men med hovedvægten på de åbne, og det var derfor organiseret på en sådan måde, at interviewerne havde lov til at forfølge de spor, der viste sig i de afgivne svar.

Der gøres i bogen grundigt rede for forløbet fra de første indledende overvejelse i 1989 og frem til den afsluttende tolkning af resultaterne i 1997, og den rundes af med, at de to forfattere har skrevet hvert deres efterskrift. Roy Rosenzweig kalder sit *Everyman a Historian* – en titel, der skal give associationer til Carl Beckers berømte artikel *Everyman His Own Historian* i American Historical Review fra 1932, David Thelen kalder sit *A Participatory Historical Culture* – hvad denne titel prøver at signalere, skal jeg senere vende tilbage til. Det er værd at fremhæve, at det er et sæt særdeles nuancerede og differentierede konklusioner, som Rosenzweig og Thelen når frem til på grundlag af deres undersøgelse, der er således hverken tale om en helhjertet accept og omfavnsel eller om en skarp kritik og afvisning af USA's nuværende folkelige historiekultur. Det skal endvidere nævnes, at Rosenzweig og Thelen blev særdeles opmuntret over den modtagelse, som almindelige amerikanere gav gruppen af interviewerne, når de ringede op og spurgte til deres historieinteresse og historiebrug:

"Americans we called welcomed us (...) graciously into their lives, shared their memories and their passions, allowed us to be part of their present and their past – allowed us, in a sense, to join the family. Their openness made our survey an arena for cultural conversation, the joint venture they told us they enjoyed. Respondents spent an average of thirty-nine minutes (...) conversing with people they didn't know. Twenty-one people stayed on the

phone for more than two hours; hundreds more took out substantial time to speak with a stranger about their intimate uses of the past" (s.36)³.

Fagligt set hører *The Presence of the Past* hjemme inden for det arbejds- og forskningsfelt, der i en amerikansk og britisk sammenhæng går under betegnelsen 'Public History'.⁴ Undersøgelsen blev da også i maj 1999 taget op til drøftelse ved årsmødet af National Council on Public History, og dette blev fulgt op af tidsskriftet *The Public Historian*, der fik arrangeret en større 'rundbordssamtale' med Rosenzweig og Thelen's nye bog som omdrejningspunkt – en samtale, hvori bl.a. en universitetshistoriker, en museumshistoriker og en mundtlig historiker ('oral historian') fik lejlighed til at kommentere undersøgelsen, og hvor forfatterne kunne give svar på tiltale.⁵ Rundbordssamtalen viser ikke kun, at *The Presence of the Past* er at betragte som en af de senere års vigtigste udgivelser inden for 'Public History', den viser også, at de resultater, som Rosenzweig og Thelen er nået frem til, er yderst kontroversielle – ikke mindst inden for en historiefaglig offentlighed.⁶

Det drejer sig om et konfliktfelt, hvori der findes flere dagsordener, men den mest afgørende brudflade kan indkredses ved hjælp af titlerne på et par af indlæggene i *The Public Historian*. Universitetshistorikeren Michael Zuckerman kalder sit *The Presence of the Present, The End of History* og siger, at det, som Rosenzweig og Thelen har fået afdækket gennem deres undersøgelse, må karakteriseres som "a pathological, nonparticipatory and ahistorical culture". Rosenzweig og Thelen kan ikke acceptere en sådan karakteristik af den folkelige historiekultur, Thelen kommer dog med en delvis indrømmelse til Zuckerman, idet han kalder sit indlæg *But Is It History?* Kernen i striden drejer sig om, hvordan man skal karakterisere og vurdere den brug af fortiden, som er at finde hos det store flertal af nutidens voksne amerikanere. Der er for så vidt ingen uenighed om, at denne brug adskiller sig afgørende fra den omgang med fortiden, som man finder hos faghistorikere. Men uenigheden melder sig, så snart der skal tages stilling til spørgsmålet, om en sådan brug af fortiden nu også har noget med historie at gøre.

Samme spørgsmål vil melde sig, hvis man begynder at forske i menigmands interesse for og brug af fortiden i en dansk sammenhæng. Jeg vil derfor i det følgende dels analysere det overordnede perspektiv, som Rosenzweig og Thelens undersøgelse åbner omkring dette forskningsfelt, dels skitsere en teoriramme, som kan vise sig frugtbar, hvis der skal forskes videre i menigmands historiebrug.

Hvor ligger udfordringerne?

Det projektdesign, som Rosenzweig og Thelen benytter sig af i *The Presence of the Past*, forholder sig på to afgørende punkter kritisk til den foreliggende forskning om menigmands historieinteresse og historiebrug. For det første har megen amerikansk forskning været optaget af at påvise, at menigmank mangler historiske kundskaber, og at det er grunden til, at historieløsheden synes at brede sig mere og mere i disse år – et forhold, der i den amerikanske debat ofte angives ved hjælp af termen ‘historical illiteracy’. I modsætning hertil sætter Rosenzweig og Thelen sig for – som de siger – “to seek out and listen to the voices of the people who were being denounced for their ignorance” (s.3). For det andet siger den foreliggende forskning om folks historiebevidsthed mere om, hvordan fortiden er blevet formidlet på en folkelig måde (‘popularly presented’), end hvordan den er blevet forstået af folk (‘popularly understood’). Rosenzweig og Thelen sætter sig derfor for – som de siger – “to uncover popular historical consciousness at its most obvious source – the perspective of a cross section of Americans” (s.5).

Flere udfordringer må tackles, hvis man vil forske i menigmands historieinteresse og historiebrug. Et af de vanskelige problemer vedrører spørgsmålet om, hvordan man kan håndtere det forhold, at en del af folks historiebevidsthed har karakter af en såkaldt ‘tavs viden’. Den engelske term ‘tacit knowledge’ beskriver sagforholdet noget bedre end det, der umiddelbart formidles gennem den etablerede danske oversættelse, idet adjektivet ‘tacit’ angiver, at det drejer sig om noget implicit og uudtalt – dvs. at selv-

om det er noget, der faktisk findes, så har det for en umiddelbar betragtning karakter af noget fraværende.

Det vigtige i nærværende sammenhæng er dette: omfatter det, der skal udforskes, former for bevidsthed og betydningsdannelse, der har karakter af ‘tavs viden’, kan man ikke komme hele vejen rundt om emnet eller dybt nok ned i det ved blot at udspørge folk – for det drejer sig jo netop om den slags sagforhold, som folk ikke uden videre har indsigt i og derfor heller ikke en formuleret opfattelse af. For at kunne håndtere dette problem er det derfor nødvendigt at tage en eller flere ‘omgåelsesstrategier’ i brug. Det er fx det, der søges gjort ved at arbejde med såkaldte fokusgrupper, idet man her prøver at skabe en ramme, der vil kunne give et indblik i folks mere spontane associationer og meningsudvekslinger omkring et bestemt tema, og dette datamateriale kan da bruges til at generere indsigt i, hvilken ‘tavs viden’ folk har inden for et bestemt område.⁷ Da Rosenzweig og Thelen har haft den ambition at lave en landsdækkende undersøgelse, har de ikke kunnet bevæge sig ind på den del af forskningsfeltet, der vedrører folks ‘tavse viden’ om historie, men de strejfer dog problemfeltet, når de kommer ind på, hvilke slags spørgsmål det viste sig frugtbart at stille, og hvilke der viste sig at være ufrugtbare:

“We got next to nothing when we asked historians’ favorite question – Why did you do something? – but we got wonderful answers when we asked how or when or with whom, when we asked respondents to elaborate on an experience” (s.8).

Har man besluttet sig for spørge til folks interesse for og brug af fortiden, løber man dernæst ind i et andet væsentligt problem, nemlig at skulle overveje, hvordan de stillede spørgsmål vil blive forstået af de udspurgte. Indsigt i menigmands sprogbrug udgør en forudsætning for at kunne lave en ordentlig spørgeskemaundersøgelse om menigmands historiebrug, og Rosenzweig og Thelen kommer på dette punkt med et vigtigt bidrag til den løbende forskningsdiskussion. For at kunne tackle nævnte problem gennemførte de en række pilotundersøgelser, der bl.a. skulle vise noget om,

hvilke konnotationer der hos almindelig amerikanere er knyttet til de nøgleord, der ville komme til indgå i spørgeskemaet. Det fremgik af disse forundersøgelser, at ord som ‘historie’, ‘tradition’, ‘kulturnarv’ og ‘fortid’ har meget forskellige konnotationer hos de fleste voksne amerikanere.

Vil man have en amerikaner til at fortælle om sit forhold til sin familie og hjemstavn, sin race og sit land, skal intervieweren anvende ordet ‘fortiden’ (‘the past’) i sine spørgsmål, for hos en gennemsnits amerikaner er – viser det sig – “the past (...) pervasive, a natural part of everyday life, central to any effort to live in the present” (s.9). Der er også knyttet positive konnotationer til ord som ‘tradition’ og ‘kulturnarv’ (‘heritage’), men disse ord gav ikke i samme grad anledning til, at folk fik lyst til at fortælle om deres forhold til fortidige personer og forhold. Det viste sig endvidere, at verbet ‘to connect’ og substantivet ‘connection’ er dem, der fungerer bedst, når man vil have amerikanere til at tale om, hvad i fortiden er af betydning for dem – det drejer sig altså om et sæt ord, der signalerer, at man er forbundet med og dermed knyttet til noget fortidigt.

Mest tankevækkende er de konnotationer, der i en amerikansk sammenhæng er knyttet ordet ‘historie’. Medens der for faghistorikere og historielærere vil være knyttet positive associationer til termen ‘historie’, forholder det sig meget anderledes hos den amerikanske menigmand, hos ham/hende associerer ordet i første række til det, der er formelt og analytisk, til det, der er officielt og fjernt. Og hvor faghistorikere og historielærere vil bruge ordene ‘fortid’ og ‘historie’ som synonymer, gælder dette bestemt ikke for almindelige amerikanere.

The Presence of the Past omfatter også en analyse af, hvad man kan kalde menigmands retrospektive blik på den historieundervisning, som de har modtaget inden for det amerikanske skolesystem, og det er her, at man kan finde en plausible forklaring på, at ordene ‘historie’ og ‘fortid’ konnoterer så forskelligt hos almindelige amerikanere. Og det vil være forståeligt, hvis amerikanske historielærere ikke har det videre godt efter at have læst afsnittet i bogen med den sigende overskrift “*It was just a giant data dump*”: *The Sad*

Story of History in Schools. Her konstaterer Rosenzweig og Thelen nemlig afslutningsvis:

“After listening to 1.500 Americans, we understand why a generation has grown up to say that something is ‘history’ when it is dead and gone, irrelevant, beyond any use in the present. That is how many of the people we interviewed described their classroom encounters with the past. While some of them praised individual teachers, their stories only underscored how deeply respondents felt alienated from the structure and content of history classes” (s.113).

Heldigvis lader Rosenzweig og Thelen det ikke blive stående ved en sådan konstatering, men går videre og søger at afdække, hvorfor det store flertal af voksne amerikanere tænker tilbage på deres historieundervisning på denne måde.⁸ Jeg vil her nøjes med et par hovedpunkter.

De negative erindringer om skolen kan dels forklares ved, at historieundervisningen af de fleste huskes som et fremmedstyret pensum, der skulle terpes igennem, skolens historieundervisning – erindres det – fungerede som et sted, hvor uenighed, støj og konflikt ikke blev tolereret. Og der bliver brugt metaforer som fængselsfanger/fangevogtere og værnehæftige soldatter/nidkære sergenter, når der huskes tilbage på, hvordan forholdet mellem eleverne og historielæreren havde formet sig i skolen. De negative erindringer skyldes imidlertid også, at eleverne husker det som om, at de normalt ikke kunne genkende sig selv i skolens historiefremstillinger: de har med andre ord ikke nogen erindring om, at de kunne bygge bro eller skabe en forbindelse mellem de historier, som de hørte i skolen, og deres eget liv og erfahringsverden.

Ind imellem afdækker undersøgelsen imidlertid også ‘modsigelser’ eller ‘paradokser’ hos en del voksne amerikanere. Flere af dem, der huskede tilbage på deres egen historieundervisning som en særdeles kedelig og irrelevant affære, udtalte, at nutidens børn stort set burde lære de samme fortællinger, som de selv havde haft

i skolen, når de skulle svare på spørgsmålet: hvad om fortiden synes du, at det er vigtigt for børn at lære i dag?

At forske i menigmands historieinteresse og historiebrug fordrer ikke kun, at man udvikler fornemmelse for og indsigt i den folkelig sprogbrug, det forudsætter ligeledes, at man har et sæt begreber til sin rådighed, med hvilke man kan beskrive og analysere den foreliggende mentale og sociale virkelighed. I deres redegørelse for projektforløbet kommer Rosenzweig og Thelen med en anden tankevækkende konstatering. Det sker i forbindelse med, at de fortæller om, hvordan de reagerede, da de begyndte at lytte til interviews fra de første pilotundersøgelser:

"We felt exhilarated [about what we heard people saying], but also a little worried. Nothing in our professional training had prepared us to interpret what we were hearing" (s.8).

Det er den sidste sætning, der er den mest interessante. Måske vil nogen tolke sætningen som udtryk for fagligt krukkeri og derfor være tilbøjelige til at forbigå den i tavshed, men i så fald kommer de – som jeg ser det – til at overse noget væsentligt ved det arbejde, der ligger til grund for denne undersøgelse. For tages udsagnet på ordet, implicerer det, at Rosenzweig og Thelen også måtte prøve på at udvikle et nyt sæt begreber for at kunne beskrive den mentale og sociale virkelighed, som de mødte gennem de mange interviews.

I *The Presence of the Past* bruges velkendte begreber som 'academic history', 'public history' og 'people's history': sidstnævnte kan godt oversættes som folkehistorie – parallelt med ord som folkeeventyr, folkekirke, folkekultur, folkeskole, folkesocialist, folkevogn – men så skal man blot erindre sig, at det amerikanske (og britiske) udtryk mere lægger op til at tænke folk som 'demos' end som 'etnos'. Der gøres ligeledes brug af et begreb som 'popular historical consciousness', hvilket uden videre kan oversættes som folkelig historiebevidsthed. Men det begreb, der danner undersøgelsens ankerpunkt, udgør en sproglig nydannelse, nemlig 'popular historymaking', og dertil kommer afledte udtryk som fx 'a his-

torymaking practice', 'the world of everyday historymaking' og 'professional historymaking'.

'Popular historymaking' står som nøglebegrebet, omkring hvilket hele denne undersøgelse drejer. Rosenzweig og Thelen fandt det påkrævet at 'opfinde' dette begreb, fordi deres undersøgelse dokumenterer, at det store flertal af voksne amerikanere ikke ser sig selv som mere eller mindre passive forbrugere af historier, der er konstrueret af andre, men ønsker tværtimod selv at tage aktiv del i deres brug af fortiden. Skal udtrykket 'popular historymaking' oversættes til dansk, må det blive noget i retning af: folks (menigmands) arbejde med at tilvejebringe historie(r) – altså historie i betydningen det at fortolke fortiden.⁹ Det er samme tankengang, der ligger bag en anden sproglig nydannelse, nemlig udtrykket 'a participatory historical culture' – altså en historiekultur, hvor alle (eller i hvert fald de fleste) tager aktiv del i det pågående arbejde med at få fortid og nutid til at spille sammen. Der findes andre sproglig nydannelser i bogen, nemlig udtryk som 'a user of the past', 'a usable past' og 'the intimate use of the past' – altså det at bruge fortiden på en personlig og intim måde i ens liv. Hvorfor Rosenzweig og Thelen følte behov for at lave sidstnævnte udtryk, vil fremgå af redegørelsen for, hvordan almindelige amerikanere tænker om og bruger fortiden.

Menigmands historieinteresse og historiebrug

Efterhånden som Rosenzweig og Thelen fik bearbejdet de mange interviews, gik det op for dem, at de ville blive nødt til at gøre rede for deres undersøgelsesresultater så at sige i to omgange. På et analyseniveau kunne det gå an at behandle alle amerikanere under et, medens det på et andet var påkrævet at skelne klart mellem flertalsgruppen (hvile europæiske amerikanere) på den ene side og amerikanske minoritetsgrupper (afrikansk-amerikanere, mexicansk-amerikanere og amerikanske indianere) på den anden. Jeg gør følgelig brug af et sådant skel i det følgende. Hvad den mere almenne analyse angår, er Rosenzweigs og Thelens hovedkonklusion:

"Whatever questions we asked, respondents emphasized the importance they attached to the intimate past and the intimate use of the past. (...) We tried to get at how people thought about the past when we asked which past was most important to them: that of their family, their ethnic or racial group, their community, or the United States. (...) every subgroup of the population – men and women; young and old; rich and poor; white, black and Indian – listed family history first. To put the statistical findings of our study in a single sentence: Almost every American deeply engages the past, and the past that engages them most is that of their family" (s.22).

Det er bl.a. et undersøgelsesresultat som dette, der har chokeret flere faghistorikere og fået dem til at råbe vagt i gevær. Men vil man forstå, hvorfor den personlige historie og familiehistorien har kunnet få en så fremtrædende placering i voksnes amerikaneres bevidsthed,¹⁰ må det ikke kun ses i lyset af den fortidsforståelse, som de har, men også forstås på baggrund af, hvad de bruger fortidsfortolkninger til i dagligdagen.

I *The Presence of the Past* gør Rosenzweig og Thelen ikke selv brug af det klassiske topos *historia magistra vitae*, men man kan godt sige, at deres undersøgelse viser, at det i høj grad er en sådan tankegang, der former almindelige amerikaneres historiebrug. Der indgår to grundelementer i forestillingen om historie som livets læremester: dels at mennesker har en betydelig læringskapacitet, dels at de kan lære noget nyt og værdifuldt ved at udforske fortiden. Begge disse komponenter indtager en fremtrædende plads i det 'selvportræt', som den amerikanske menigmand tegner af sig selv gennem *The Presence of the Past*. Og et af de spørgsmål, som en mere dybtgående vurdering af denne undersøgelse må tage op, er, om menigmands selvforståelse mestendels skal betragtes som en illusion og selvforblindelse, eller om den i sin kerne rammer noget centralt og rigtigt.¹¹

I lyset af de indsamlede data står det ikke til diskussion, hvordan den amerikanske menigmand betragter sig selv og sin livshistorie. Menigmand ser sig – ifølge undersøgelsen – mestendels som et aktivt og handlende individ, der er i stand til både at blive

ændret af de erfaringer, som det selv gør undervejs gennem livet, og samtidigt at kunne ændre ved noget af den omverden, som det konfronteres med i dagligdagen.¹² Når menigmand tænker over sit eget liv og livshistorie, er han/hun som regel meget opsat på – som det siges – at komme til at gøre en forskel ('to make a difference') – altså være i stand til at ændre ved tingenes tilstand i en eller flere livssammenhænge. Og det er i denne sammenhæng, at den personlige og intime brug af fortiden dukker op og gør sig gældende:

"Respondents told us the key to taking responsibility for the future lay in deciding to take responsibility for how they had acted in the past. Only by acknowledging what they now felt about their pasts – the grief or loss or shame or regret or guilt – could they incorporate those experiences into new narratives. (...) As they tried to take responsibility for the past and chart trajectories for the future, respondents said they began to have a new sense of themselves as agents with the desire and capacity to change patterns they had fallen into. (...) many of them told us with pride of those memorable and perhaps rare occasions when they had found within themselves the resources for becoming active people who could take responsibility in new ways" (s.84-5).

Det er en sådan tankegang, der danner omdrejningspunktet, når almindelige amerikanere gør sig overvejelser over, hvad fortiden er for noget, og hvad den kan bruges til. Fortiden ses ikke i første række som et sæt begivenheder eller processer, men snarere som et stort og komplekst 'erfaringsforråd' ('a reservoir of experience') – fortiden betragtes altså af menigmand som noget, som han/hun vil kunne bruge til at udvide sit eget erfaringsfelt.

At udvide ens erfaringsfelt betragtes som vigtigt, fordi almindelige amerikanere som oftest lader sig lede af den forestilling, at den menneskelige erfaring udgør den bedste læremester i dagligdagen ('experience is the best teacher'). Fortiden er altså noget, som menigmand i første række bruger i sit løbende identitetsarbejde – altså til at forstå såvel sig selv som andre. Fortiden er endvidere noget, som bruges til at bearbejde de moralske, kulturelle og politiske

dilemmaer, som man i dagligdagen løber ind i og må forholde sig til. Og fortiden udgør derfor noget, der må inddrages, når man står over for at skulle bearbejde og omskrive sin egen livshistorie. Fortiden inddrages og bruges følgelig, når menigmand sætter sig for at besvare spørgsmål som: Hvem er jeg? Hvad kan jeg gøre? Hvordan kan jeg komme til at gøre en forskel? Hvordan vil jeg blive husket?

Det er på denne baggrund, at man skal forstå det forhold, at almindelige amerikanere er så optaget af at blive – som det siges – selvstændige og uafhængige brugere af fortiden ('to become independent users of the past'). Og det er, fordi en sådan tilgang til fortiden opleves som fraværende i skolens historieundervisning, at de fleste almindelige amerikanere siger, at de i sin tid ikke kunne genkende sig selv i skolens historiefortællinger.

The Presence of the Past giver også indblik i, hvad menigmand ved om den 'amerikanske kulturarv', og hvordan de forholder sig til den. Rosenzweig og Thelen understreger, at de foreliggende interviews indeholder masser af referencer til en sådan kollektiv fortid, og de mener derfor ikke, at man generelt kan tale om manglende 'historiske' kundskaber hos den amerikanske menigmand. Denne del af undersøgelsen vedrører – vil jeg sige – de erindringsfællesskaber, der i dag er i brug i det amerikanske samfund. Men når man begynder at se nærmere på, hvordan almindelige amerikanere placerer sig selv i forhold til forskellige erindringsfællesskaber, bliver det påtrængende at differentiere mellem forskellige grupper i det amerikanske samfund, fordi deres forståelse og brug af fortiden på dette punkt tenderer til at være meget forskellig.

Rosenzweig og Thelen skelner – som tidligere nævnt – mellem den store flertalsgruppe (hvile europæiske amerikanere) på den ene side og tre mindretalsgrupper (afrikansk-amerikanere, mexicansk-amerikanere og amerikanske indianere) på den anden, men jeg vil dog her se bort fra de mexicanske amerikanere, idet de i hovedsagen indtager en mellemposition mellem flertalsgruppen og de to andre mindretalsgrupper. Hvad historiebevidsthedens kollektive dimension angår, er hovedkonklusionen:

"When Americans think and talk about the past, many of them avoid collective frameworks like ethnicity, class, region, and gender – categories close to the hearts of professional history practitioners. Some of our respondents did reach more directly for pasts beyond the world of their family and friends. (...) Several subgroups put distinctive spins on the process of making connections beyond the intimate past. Most white Americans keep their historical narratives focussed on the family; when they discuss public events, they usually personalized them. African Americans, American Indians and evangelical Christians drew upon and constructed a much wider set of usable pasts, building ties to their communities as well as their families. African Americans and American Indians were also more likely to create narratives of group progress, while white Americans tended to talk about decline" (s.116).

Af *The Presence of the Past* fremgår det, at menigmands historiebrug er knyttet sammen med det forhold, at en række kollektive identiteter eller erindringsfællesskaber er ved at blive nedbrudt, omdannet og nyetableret. Flere forskellige og til dels modsatrettede processer foregår sideløbende i det nuværende amerikanske samfund, og i nogle tilfælde er det sådan, at de modsatrettede processer på identitetsfronten forløber samtidigt inden for den samme gruppe, men gør sig gældende i forskellige aldersgrupper/generationer inden for gruppen.

Nutidens hvide europæiske amerikanere er meget mindre tilbøjelige til at knytte an til større erindringsfællesskaber, end afrikansk-amerikanere og amerikanske indianere er det. Etniske identitetsmarkører betyder følgelig ikke særligt meget for det store flertal af hvide amerikanere, og de går derfor ikke længere så meget op i at etablere en erindringsmæssig forbindelse til deres europæiske 'hjemlande' som tidligere – altså til de steder, hvor deres familie oprindeligt udvandrede fra. For flertalsgruppen synes de 'fællesamerikanske' historiefortællinger heller ikke at udøve en særlig manifest indflydelse på deres historiebevidsthed, og hvide amerikanere refererer som regel kun til sådanne fortællinger, når de kan etablere en mere eller mindre direkte kobling mellem deres

egen livs- og familiehistorie på den ene side og den ‘store’ historie på den anden – og det er i en sådan sammenhæng, at fx mordet på John F. Kennedy igen og igen dukker op. Det er bl.a. dette, Rosenzweig og Thelen har i tankerne, når de peger på, at hvide amerikanere tendererer til at personliggøre den kollektive historie (‘to personalize the public past’).

Men selvfølgelig gør der sig også forskelle gældende inden for den store flertalsgruppe. Især ældre hvide amerikanske mænd (dvs. over 65) prøver endnu i dag at holde fast i de klassiske amerikanske fremskridtsfortællinger, og deres forståelse og brug af fortiden er som oftest knyttet til deres egen deltagelse i den 2. verdenskrig. Og blandt de hvide evangeliske kristne kan der spores en tydelig tilknytning til større erindringsfællesskaber: “interest in religious history both drew upon and reinforced a sense of collective identity” (s. 120). Men hos de fleste yngre hvide amerikaner er der forholdsvis få spor, der peger i retning af, at de føler sig som del af et større erindringsfællesskab, tværtimod henviser mange af dem til erfaringerne fra 1960erne og 70erne, når de prøver at forklare deres udpræget kritiske og desillusionerede syn på det nuværende amerikanske samfund. 1960erne bliver således af mange beskrevet som “a decade that had robed them of hope” (s. 132) – og her henvises der især til mordet på Kennedy og Vietnamkrigen som forklaringer. Et af de få områder, hvor Rosenzweig og Thelen sporer tegn på dannelsen af nye erindringsfællesskaber blandt hvide europæiske amerikanere er blandt de homoseksuelle – et forhold, der til dels kan forklares ved den rolle, som seksuel orientering har spillet i amerikansk identitetspolitik igennem de sidste tre årtier.

En side af *The Presence of the Past*, der åbner interessante perspektiver, er forsøget på at dykke ned i subkulturer i det amerikanske samfund og sammenligne deres interesse og brug af fortiden med den, der er fremherskende blandt hvide europæiske amerikanere. Hvor sidstnævnte næsten aldrig betragtede deres egen livs- og familiehistorie som mere eller mindre eksemplarisk for en af de ‘store’ historier, der kan fortælles om det amerikanske samfund i 1900-tallet, så forholdt det sig nærmest diametralt modsat, når man kommer til afrikansk-amerikanere og amerikanske indianere.

“All Americans use the past to build and affirm primary relationships; African Americans and American Indians also use the past to affirm and build ties to their communities. (...) With innumerable variations, our 300 black respondents (...) used materials from both their families and their culture for resolving questions like ‘Who am I?’ ‘How will I be remembered?’ and ‘Can I make a difference in the world?’ Similarly, the Oglala Sioux we interviewed blended their stories of their family, their tribe, and American Indians” (s.149).

Denne del af *The Presence of the Past* er et forsøg på at bringe en analyse af menigmands historiebevidsthed og dens brugsfunktioner er afgørende skridt videre. Når Rosenzweig og Thelen beskriver historiebevidstheden hos afrikansk-amerikanere og amerikanske indianere, er der to formuleringer, der bruges igen og igen. Det er dels udtrykket ‘at flette’ eller ‘blande historier’ (‘to blend stories’), dels udtrykket ‘at udviske grænser’ (‘to blur boundaries’). Og hermed skitseres der et sæt gode kriterier, der kan tages i brug, hvis man vil lave sammenlignende undersøgelser af folks interesse for og brug af fortiden i en livshistorisk sammenhæng.

Hovedforskellen mellem flertalsgruppen og de to mindretalsgrupper vedrører – ifølge denne analyse – i første række, hvordan forholdet mellem nære og bredere erindringsfællesskaber fungerer og dermed også, hvordan de i praksis bruger ord som ‘vi’ og ‘vores’. Flertallet af hvide europæiske amerikanere er meget lidt tilbøjelige til at knytte sig identitets- og følelsesmæssigt til et større erindringsfællesskab, og når de bruger ordet ‘vi’, refererer det som regel kun til dem selv og deres familie. Helt anderledes forholder det sig hos afrikansk-amerikanere og amerikanske indianere, de bevæger sig let og ubesværet frem og tilbage mellem det nære og det bredere erindringsfællesskab, og de holder sig følgelig ikke tilbage fra også at gøre brug af et stort inklusivt ‘vi’.¹³ Og Rosenzweig og Thelen forklarer denne forskel bl.a. ved at pege på, at der blandt de to minoritetsgrupper findes en rig mundtlig historisk kultur (‘a rich oral historical culture’), der nærer og dermed er med til at opretholde de bredere erindringsfællesskaber.

Nævnte forskel viser sig på andre fronter. Hvide amerikanere har fx slet ikke en person, som de kan stå sammen om og se op til, på samme måde som afrikansk-amerikanere har det. Hos sidstnævnte udgør Martin Luther King Jr. det fælles samlingspunkt i, hvad der kaldes de sortes historiske forestillingsverden ('the black historical imagination'), og når afrikansk-amerikanere skal svare på et spørgsmål om at prioritere mellem d. 4. juli (den amerikanske uafhængighedsdag) og d. 15. januar (Kings fødselsdag) som historiske mærkedage, vælger næsten fire gange så mange d. 15. januar som den mere afgørende mærkedag. Tilsvarende forholder det sig, når man ser på de historiske bøger og film, som afrikansk-amerikanere nævner, her er deres fælles referencepunkter som oftest bøger som *Roots* og *The Autobiography of Malcolm X*, der begge er skrevet af Alex Haley, og film som *Mississippi Burning* og *Malcolm X*.

En opgave

Rosenzweig og Thelen har ikke alene lavet en interessant undersøgelse af menigmands interesse for og brug af fortiden i en amerikansk sammenhæng, de har også ydet et vigtigt bidrag til udviklingen af et nyt begrebsapparat, der vil kunne tages i brug, når andre skal arbejde videre inden for dette forskningsfelt. Eksempelvis er 'popular and professional historymaking' et spændende begrebssæt, der fint vil kunne inddrages ved fremtidige undersøgelser af dansk historiekultur. En af fordelene ved det nye begrebssæt er, at der ikke allerede i udgangspunktet – således som det er tilfældet ved begrebspar som lægfolk/fagfolk eller amatørhistoriker/faghistoriker – er markeret et hierarkisk forhold mellem de to kategorier, men at det tværtimod lægger op til, at man skal søge at indkredse såvel ligheder som forskelle mellem en dagligdags og en faglig måde at tilvejebringe historie(r) på. Der er ligeledes en betydelig analytisk og didaktisk kraft i begreber som en 'fortidsbruger' ('a user for the past'), 'brugbare fortider' ('usable pasts') og en 'personlig og intim fortidsbrug' ('the intimate use of the past').

Rosenzweig og Thelen er dog ikke – som jeg ser det – gået langt

nok i det begrebsudviklende arbejde. Jeg har tidligere nævnt, hvordan de reagerede, da de begyndte at lytte til interviewene fra de første forundersøgelser: "We felt exhilarated, but also a little worried. Nothing in our professional training had prepared us to interpret what we were hearing" (s.8), og Roy Rosenzweig vender tilbage til dette problemkompleks i sit efterskrift, hvor han skriver:

"Some history professionals will feel ill-equipped to deal with the intimate uses that popular historymaking can easily unearth. After workshops at the People's Story Museum [in Edinburgh] repeatedly evoked painful memories from older participants, staff members decided they needed a family therapist to teach them more about confronting wrenching memories" (s.184).

I lyset heraf kunne det have forekommet oplagt, hvis Rosenzweig og Thelen havde sat sig for at søge støtte i andre fag, men det har de tilsyneladende ikke gjort. De bruger begrebet 'erindring' ('memory') fra tid til anden, men det bliver på intet tidspunkt bearbejdet nærmere, selvom det synes oplagt, når den personlige og intime brug af fortiden placeres som noget aldeles centralt. Det er vanskeligt at vide, hvorfor folk undlader at gøre noget, i dette tilfælde skal forklaringen måske søges i det forhold, at der blandt faghistorikere har været tradition for at holde begreberne 'historie' og 'erindring' adskilte – ja, der er endog de faghistorikere, der på det nærmest vil gøre 'historie' og 'erindring' til modsætninger.¹⁴

Etablering af 'Public History' som forskningsfelt – kan man sige – repræsenterer et væsentligt skridt hen imod en opblødning af en sådan modstilling. 'Public History' vil udforske den offentlige historiebrug i alle dens aspekter, og mindefester og jubilæer udgør noget aldeles centralt, når en offentlig historiebrug står på dagsordenen. Udgivelsen af *The Presence of the Past* udgør endnu et skridt hen imod opblødningen af modstillingen mellem 'historie' og 'erindring'. Idet undersøgelsen sætter sig for at undersøge den personlige og intime historiebrug, bevæger den sig ind på et område, hvor skellet mellem 'historie' og 'erindring' i praksis bliver udvist, men det lykkes ikke rigtigt for Rosenzweig og Thelen at få sat

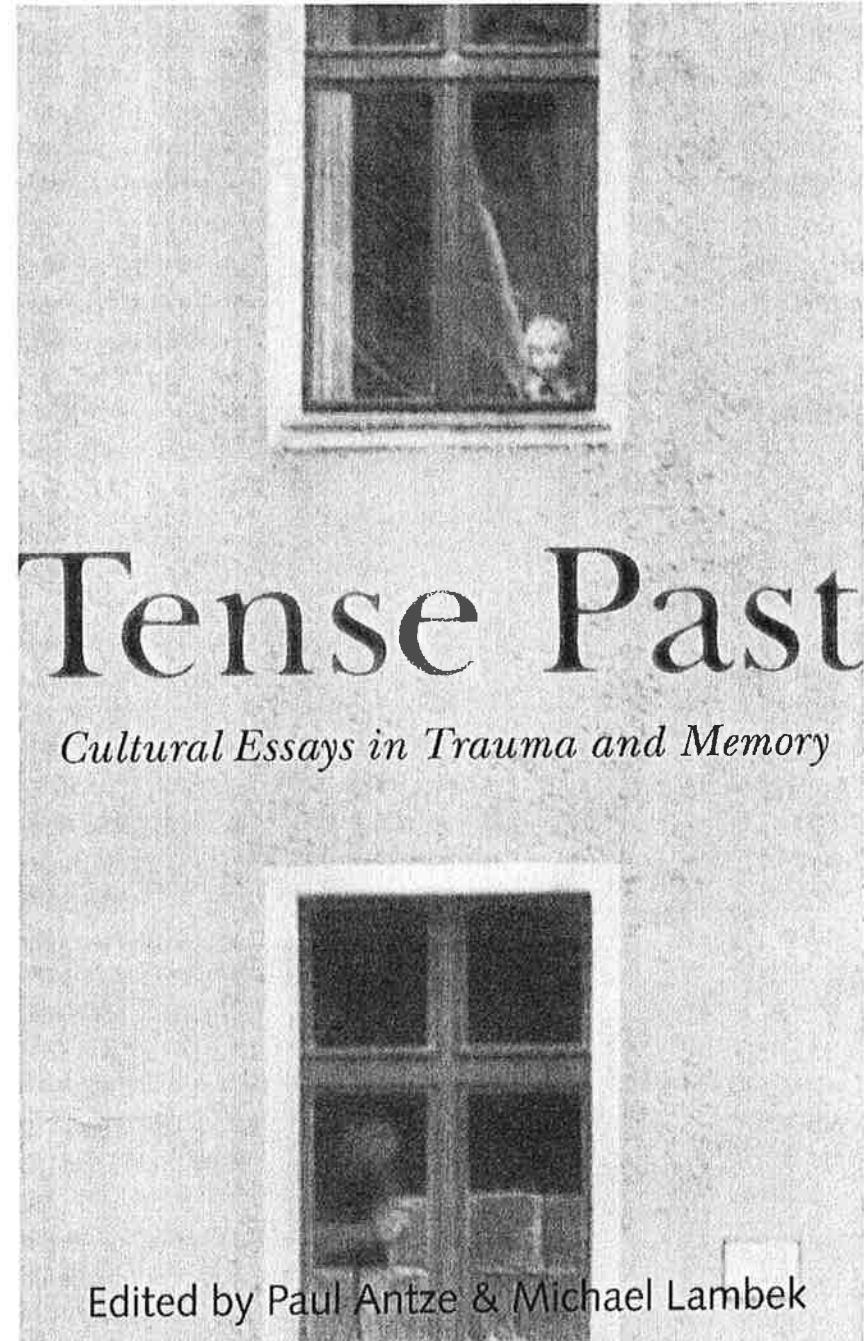
analysen af menigmands interesse for og brug af fortiden ind i en bredere livshistorisk og samfundshistorisk sammenhæng.

Den opgave, der i dag presser sig på, er at få etableret en teori-ramme, der vil gøre det muligt at nå frem til en dybere og bedre forståelse af menigmands personlige og kollektive historiebrug. En vej frem kunne være at tage endnu et skridt i nævnte retning og bringe begreberne ‘erindring’ og ‘historie’ endnu mere i spil med hinanden, ja ligefrem overveje, om det ville være frugtbart at betragte historie som en form for erindring. Men skal noget sådant ske, vil det forstørre, at faghistorikere begynder at interessere sig for erindring som forskningsfelt.

Historie som erindring

Erindring er et af de forskningsfelter, hvor der sker meget i disse år. I september 1999 blev der således afholdt en stor konference om *Frontiers of Memory* ved University of East London, foruden plenumforedrag og -diskussioner var der arbejdsgrupper organiseret omkring følgende temaer: erindringskulturer (‘cultures of memory’), erindringsregimer (‘regimes of memory’), erindringsrum (‘spaces of memory’), erindringsmateriale (‘stuff of memory’), erindringens subjekter (‘subjects of memory’) og erindringstider (‘times of memory’).¹⁵ De valgte titler antyder, at der i disse år etableres en ny og differentieret terminologi inden for dette forskningsfelt, og den konsekvente brug af flertalsformen angiver, at der arbejdes ud fra en forventning om, at menneskers erindringsarbejde skal betragtes som en kompleks og flerdimensional affære.

Konferencen om *Frontiers of Memory* var arrangeret af bl.a. den britiske køns- og kulturforsker Susannah Radstone, og blandt hovedtalerne ved konferencen var de to canadiske antropologer Paul Antze og Michael Lambek, der var blevet inviteret, fordi deres bog *Tense Past. Cultural Essays in Trauma and Memory* (1996) af mange betragtes som et vendepunkt inden for dette forskningsfelt. De har her bragt humanistiske forskere sammen for at se nærmere på den plads, som traumer og roller som offer (‘victimization’) indtager i nutidens erindringspolitiske og forskningsstrategiske diskussioner.

Den tilgang, som Antze og Lambeks skitserer som rammen for deres bog, har Radstone videreført og udbygget i sit bidrag til *Memory and Methodology* (2000) – en antologi, som hun selv står som redaktør af. Der er også – som jeg ser det – gode grunde til at formode, at denne tilgang vil kunne fungere som en frugtbar teori-ramme for forskning i menigmands historieinteresse og historiebrug.

Det er en styrke ved nævnte tilgang, at der bevidst satses på etableringen af en bred og flerfaglig ramme for forskning i erindring. Når antropologer og antropologisk forskning inddrages, er det bl.a. for at gøre det muligt at lave sammenlignende analyser af, hvordan erindringsarbejde foregår i såvel vestlige som ikke-vestlige samfund. En sådan sammenligning trænger sig på, fordi man siden 1800-tallet i en vestlig sammenhæng har etableret særlige erindringsvidenskaber ('memory sciences'), og diskurser fra disse fag er med årene også begyndt at udøve betydelig indflydelse på det erindringsarbejde, der finder sted i en hverdagssammenhæng. Inddragelsen af psykologer, psykiatere og videnskabshistorikere gør, at det bliver muligt at medtænke forskellige former for traumatiseret erindring såvel i arbejdet med at klargøre selve erindringsbegrebet som i analysen af de brugsfunktioner, som erindring udfylder i menneske- og samfundslivet. Inddragelsen af kulturforskere gør, at det bliver muligt at analysere, hvordan massemedier i dag er med til at forme det pågående erindringsarbejde i en kollektiv sammenhæng.¹⁶ Og inddragelsen af kønsforskere gør, at det undersøges, om og hvordan erindring er en kønnet affære. Der arbejdes altså ud fra den præmis, at forskning i erindring i dag fordrer et bredt flerfagligt samarbejde.

I indledningen til *Tense Past. Cultural Essays in Trauma and Memory* fremhæver Paul Antze og Michael Lambek, at der findes flere slags erindring hos mennesker: såvel mere kropslige (biologiske) som mere bevidsthedsmæssige (kulturelle) former for erindring, og at det vil ofte i praksis være vanskeligt at bestemme, hvor grænsen mellem de biologiske og de kulturelle former præcist går. Når det er sagt, må det dog straks føjes til, at Antze og Lambek i nævnte værk har sat sig for betragte erindring som en kulturel praksis ('a

human, cultural practice rather than a natural object or process') og etablere en antropologisk-historisk tilgang til forskning i erindring som kulturel praksis. Sidstnævnte implicerer, at alt konkret erindringsarbejde forstås som noget, der til stadighed formes af de(n) pågældende kultur(er) ('the cultural shaping of memory'), og at det derfor er vigtigt løbende at medtænke erindringens socialitet og historicitet ('memory itself (...) is socially and historically constituted'). Antze og Lambek præsenterer udgangspunktet for deres tænkning på denne måde:

"Our basic premise is that memories are never simply records of the past, but are interpretative reconstructions that bear the imprint of local narrative conventions, cultural assumptions, discursive formations and practices, and social contexts of recall and commemoration. When memories recall acts of violence against individuals or entire groups, they carry additional burdens – as indictments or confessions, or as emblems of a victimized identity. Here, acts of remembering often take on performative meaning within a charged field of contested moral and political claims" (Antze & Lambek 1996 s.vii).

Noget af det spændende ved Antze og Lambeks forskningsprogram er, at de ud fra deres opfattelse af erindring som en betydningsdannende praksis ('signifying practice') på samme tid vil tilgodese en socialkonstruktivistisk og en realistisk tilgang. Der peges på vigtigheden af at klarlægge de narrative strategier og konventioner, som mennesker tager i brug i deres erindringsarbejde, idet den historisk-sociale virkelighed til dels opfattes som en virkelighed, der bliver formet af de forhåndenværende sprog, traditioner og diskurser. Paul Antze siger det denne måde: "to use a language is to fill it out and make its objects real", og Ian Hacking således: "All human action is action under a description, and new classifications literally create new kinds of things to do". I forlængelse heraf peges der på, at en 'reificeret' forståelse af historisk-sociale processer – dvs. det at betragte dem som virkninger af egenmægtige og selv-virkende strukturer – må betragtes som en erindringsforstyrrelse ('memory disturbance'), idet der jo er tale om, at nogen har glemt

eller fortrængt den menneskelige praksis, der er med til at frembringe historisk-sociale processer.

Selvom Antze og Lambek gør meget ud af det forhold, at den historisk-sociale virkelighed til dels har karakter af en bevidstheds- og betydningsskonstitueret virkelighed, fastholder de, at denne virkelighed – under bestemte betingelser – lader sig erkende. Det er derfor, at de – i ovenstående citat – taler om erindring som en ‘fortolkende rekonstruktion’ af noget fortidigt, og de stiller sig følgelig kritiske til en postmodernistisk eller poststrukturalistisk tænkning, der vil afvise enhver form for erkendelsesrealisme. At der er tale om et dristigt forsøg på at finde en vej frem til en teoriramme uden at falde i kendte faldgruber, fremgår af den måde, som Susannah Radstones præsenterer positionen i *Working with Memory*:

“memory is understood as ‘a text to be deciphered, not a lost reality to be rediscovered’. The representations of memory are understood, that is, in relation to both cultural narratives and unconscious process. Yet in this work (...) memory’s imbrication with cultural narratives and unconscious processes is held in tension with an understanding of memory’s relation, however complex and mediated, with history, with happenings, or even most problematically, perhaps from a postmodern perspective, with ‘events’. (...) what distinguishes memory work (...) is that memories continue to be memories. Although it is now acknowledged, for instance that memory’s tropes (...) may be similar to those of poetry, and although it is now recognised that memory’s condensations and displacements are similar to those found in dreams, memory work does not reduce memory to fiction, to dream, or to poetry, for instance. Memories, that is, continue to be memories, and it is their relation to lived historical experience that constitute their specificity” (Radstone 2000 s.10-11).

Et lignende startpunkt kan vise sig frugtbart, hvis det gøres til rammen for studier af menigmands historieinteresse og historiebrug. På den ene side skal det åbent vedgås, at mange forskelligartede behov og interesser kan være på spil i hverdagslivets historiebrug – herunder også, at modstridende behov og interesser kan være på

spil på samme tid. Der skal på den anden side ikke lægges op til, at en historiebrug – hvis den afviger markant fra den faghistoriske – nærmest per automatik afvises som underlødig, uinteressant eller ahistorisk. Tværtimod bliver opgaven at grave ned i hverdagslivets mangfoldige former for historiebrug for at afdække, hvad der kendetegner de forskellige måder at omgås historie på.

Det frugtbare i Antze, Lambek og Radstones’ tilgang ligger også i, at de betragter erindring som noget, der er uløseligt forbundet med menneskers individuelle og kollektive identitetsdannelse. Der er således et meget tydeligt sammenfald mellem, hvad Rosenzweig og Thelen beskriver som den personlige og intime brug af historie hos almindelige amerikanere, og det billede, som Paul Antze tegner i *Telling Stories, Making Selves* af, hvordan samspillet mellem fortid og nutid fungerer i en hverdagssammenhæng. Men Antze kan komme både længere og dybere i sit analysearbejde, end Rosenzweig og Thelen gør, fordi han også har oparbejdet en faglig indsigt i, hvordan den menneskelige psyke fungerer. Med inspiration fra psykoanalyse peger han fx på, at

“much of everyday mental life is informed by a complex metaphorical interchange between past and present. The past is important, not as a series of blind causes that have made us what we are, but as a body of compelling metaphors or prototypes that inform our present experience and behavior. To the extent that they are formative, in fact, past events in psychoanalysis are not past at all. They are part of the ‘timeless unconscious’ and thus present here and now – though of course in disguised form. (...) This makes the past into something that, at least in principle, can be reencountered, ‘worked through’ and reappropriated as one continues to live” (Antze & Lambek 1996 s.10).

Netop det at bearbejde ens hidtidige livshistorie er et af de mestre, som Rosenzweig og Thelen placerer centralt, når de skal beskrive, hvordan den amerikanske menigmand søger at blive herre over sit eget liv og dermed kunne gøre en forskel i en livsverdenssammenhæng. Og bruges *Tense Past. Cultural Essays in Trauma and Memory* som målestok, kan der ikke være tvivl om, at Rosenzweig

og Thelen gennem deres undersøgelse er kommet på sporet af, hvordan hverdagslivets historiebrug ofte vil tage sig ud, og hvilke behov og interesser der strukturerer en sådan omgang med historie. Men skal man forskningsmæssigt komme videre, er der behov for at få inddraget, hvad der fra en psykoterapeutisk sammenhæng vides om menneskers omgang med deres egen livshistorie. Især, hvad det at skulle tilegne sig ('work through'/'reappropriate') sin individuelle og kollektive livshistorie vil indebære, er noget, der vil presse sig på, hvis man skal komme til en dybere forståelse af menigmands historieinteresse og historiebrug.

Antze, Lambek og Radstone prøver – som det fremgår – at medtænke den rolle, som det ubevidste og det før-bevidste kan spille i menneskers omgang med det fortidige, men de gør det ikke til det altafgørende eller blot til hovedsagen. Lige som et fællesskab ikke kan fungere uden, at fællesskabets deltagere har forestillinger om det pågældende fællesskab, forudsætter det menneskelige selv, at personen har forestillinger om, hvem han/hun er, og en sådan selvfors্তালse tillægges afgørende betydning for både identitetsdannelsen og erindringsarbejdet. Michael Lambek formulerer det på denne måde:

"Higher order consciousness, consciousness of being conscious, requires the representation of a self. The self-representation of this self, its consciousness of temporal and spatial existence, is memory. Memory in this sense (...) is something neither deposited in the brain nor having a specific location within it. It is, rather, a symbolic practice. (...) Once formulated in words, it is this version we remember, the representation, not the original experience. (...) memory can be understood as acts of narrative, retellings, (...) that is memories of memories" (Sst. s. 241-42).

Antze og Lambek arbejder ligeledes med et begreb om kollektiv erindring, idet de mener, at kollektiv erindring til dels fungerer på samme måde som erindring hos enkeltpersoner. I begge tilfælde forudsætter det et selv, der erindrer, og det vil ved den kollektive erindring sige, at det forudsætter en 'vi-bevidsthed' inden for en

bestemt gruppe mennesker. Man kan sige, at Antze og Lambek på dette punkt søger at videreføre den tilgang, som Benedict Anderson lancerede i *Imagined Communities* (1983, 2.udg. 1991), det sker ved at se nærmere på det komplekse samspil, der kan være mellem menneskers individuelle og kollektive identiteter. Den ene kan i praksis være med til både at understøtte og til at undergrave den anden, og de opkaster i denne forbindelse den hypotese, at de dybtgående ændringer i den kollektive identitetsdannelse – et tema, der står centralt i Rosenzweig og Thelens undersøgelse – kan være med til at forklare, at nye mentale sygdomme er begyndt at dukke op i en vestlig sammenhæng. Med andre ord: fraværet af velfungerende erindringsfællesskaber lægger tilsyneladende et markant øget pres på den enkeltes psyke og psykiske resurser.

I forhold til Benedict Anderson føjer Paul Antze og Michael Lambek imidlertid en ny dimension til tænkningen om forholdet mellem erindringsarbejde på den ene side og individuel og kollektiv identitet på den anden. Med inspiration fra især Charles Taylors bog *Sources of the Self. The Making of Modern Identity* (1989) gør de meget ud af at betragte erindring som en moralsk-politisk diskurs, idet de mener, at menneskers identitetsdannelse og erindringsarbejde må tænkes sammen med forestillinger om ansvarlighed ('accountability') – et tema, der ofte kommer til at stå i centrum, når den traumatiserede erindring sættes på dagsordenen. Der argumenteres her for, at en historiebrug som regel vil være koblet til en moralsk-politisk problemstilling eller anliggende, og at den derfor også vil fordré en moralsk-politisk refleksion, hvis en sådan omgang med fortiden skal kunne håndteres på en selvkritisk måde. I *The Past Imperfect. Remembering as Moral Practice* formulerer Michael Lambek det på denne måde:

"to remember is never solely to report on the past so much as to establish one's relationship toward it. Memory is never out of time and never morally or pragmatically neutral. The same arguments applies when we move from instances of remembering to formal discourses of memory. Any invocation of 'memory', whether in psychology, psychotherapy, psychiatry, neurology, history, or an-

thropology, is ‘motivated’ by claims regarding time, person, consciousness, reality, truth, and the like” (Sst. s.240).

En læsning af *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life* (1998) viser, at almindelige amerikanere er klar over, at der som regel vil indgå moralsk-politiske momenter i deres omgang med fortiden, men temaet får ikke hos Rosenzweig og Thelen lov til at folde sig rigtigt ud – måske igen fordi det ville fordrø, at de bevægede sig uden for faghistorikernes traditionelle kompetencefelt. Men skal man komme videre med analysen af menigmands historiebrug, forekommer det oplagt, at ideen om erindring som en moralsk-politiske praksis (‘moral rather than simply technical, intellectual, or instrumental’) må søges inddraget som en ledetråd i et fremtidigt analysearbejde. I så fald skal vi til at betragte menneskers historiebevidsthed som en form for praktisk livsvisdom – altså det, som de gamle grækere betegnede som ‘fronesis’. Når der skal tages stilling til sådan livsvisdom, vil det ikke være tilstrækkeligt at finde ud af, om den er i rimelig overensstemmelse med den foreliggende viden, det må også overvejes, om den vil kunne bruges til at fremme et godt og perspektivrigt projekt.

Paul Antze og Michael Lambek betragter – som det fremgår – historiefaget som en ‘erindringsvidenskab’ (‘memory science’/‘formal discourse of memory’) blandt flere. En sådan tankegang går på tværs af en traditionel faghistorisk tankegang, men der er tre grunde, der kunne tale for at tage en sådan fagforståelse op til nærmere overvejelse.

For det første lader det sig let eftervise, at den faglige historiformidling ofte søger at udfylde en erindrende funktion i samfundet – dvs. at den faktisk bruges til at opretholde, bearbejde eller omdanne foreliggende erindringsfællesskaber. Dette forhold bliver aldeles tydeligt, så snart opmærksomheden rettes mod, at også den faglige historiformidling gør brug af, hvad der teknisk kaldes en identitetskonkret fremstillingsform – dvs. at der i selve fremstillingen er indbygget henvisninger til et ganske bestemt erindringsfællesskab.

For det andet kan en fagforståelse, der ser historiefaget som en

‘erindringsvidenskab’, bidrage til at mindske den kløft, der er opstået mellem den faglige historieforskning på den ene side og den brede folkelige historieinteresse på den anden. Etableringen af ‘Public History’ som arbejds- og forskningsfelt er sket som en reaktion på denne kløft og er et forsøg på at få sat fokus på, hvad historie faktisk bliver brugt til såvel i hverdagen som ved mere festlige lejligheder. Bliver historiefaget defineret som en ‘erindringsvidenskab’, vil det lægge op til at se ‘Public History’ som en central og integreret del af et nydefineret historiefag.

For det tredje vil en forståelse af historie som en ‘erindringsvidenskab’ identificere et interessant omdrejningspunkt og kampfelt for den standende diskussion om fagets socio-kulturelle brugsfunktioner, nemlig hvordan historiefaget skal bidrage til samfundets kollektive erindrings- og identitetsarbejde på en kritisk, selvreflekteret og perspektivåbnende måde. Og det vil fordrø, at faget må konfrontere sig med Michael Lambeks tese om, at:

“to remember is never solely to report on the past so much as to establish one’s relationship toward it. Memory is never out of time and never morally or pragmatically neutral” (Sst.).

Noter

- 1 Er man interesseret i resultaterne på et endnu mere detaljeret niveau end det, der gengives i bogen, så er de tilgængelige på webadressen: <http://chnm.gmu.edu/survey>. Her findes bl.a. også Rosenzweig og Thelens sammenfattende perspektivering af deres undersøgelse.
- 2 Hvis antallet af personer, der blev interviewet i forbindelse med flere pilotundersøgelser, lægges til, kommer det samlede antal af interviewede op på små 2100 personer.
- 3 Sidehenvisninger i selve teksten refererer altid til *The Presence of the Past*, 1998.
- 4 Den seneste britiske statusrapport er Hilda Kean m.fl. (udg.) *Seeing History. Public History in Britain Now*, 2000. Der er også i løbet af

de sidste år kommet såvel en norsk som en svensk bog, der til dels drejer sig om ‘Public History’, nemlig: Anne Eriksen, *Historie, minne og myte*, 1999 og Peter Aronsson (udg.), *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*, 2000. Ved opstarten af projektet om humanistisk historieformidling tog jeg to europæiske analyser af menigmands historiebevidsthed op til behandling, nemlig dem, som Rolf Schörken og Raphael Samuel har lavet – jf. “Folk og fag”, Historieformidling, (Den jyske Historiker, ekstranr.), 1995. Det kan derfor være på sin plads her at nævne, at Rosenzweig og Thelens tilgang ligger betydeligt nærmere Samuels end Schörkens.

- 5 ”Roundtable. Responses to Roy Rosenzweig and David Thelen’s The Presence of the Past”, *The Public Historian* 22:2000, s.9-44. Der drejer sig om (i) en redaktionel indledning, (ii) fem parallelle anmeldelser af bogen og (iii) to svar fra bogens forfattere.
- 6 Bogen har fået en fin modtagelse i American Historical Review, anmeldelsen indledes sådan: “This book (...) is extraordinarily important for all historians: those who work in the academy, in public venues, or in elementary or secondary classrooms. The book underscores what many in our profession have suspected for a long time: people who say that they do not like history are not dismissing history from their lives but rather saying that they are put off by classroom and lecture hall history because it appears to be so very disconnected from their personal experience”, *American Historical Review* 2000, s. 511. Men man skal her være opmærksom på, at anmelderen, Robert R. Archibald, ikke er en traditionel universitethistoriker, men selv en fremtrædende ‘offentlig historiker’ (‘Public Historian’).
- 7 Det er bl.a. en sådan fremgangsmåde, som Marianne Poulsen har benyttet i *Historiebevidstheder – elever i 1990ernes folkeskole og gymnasium*, 1999. Historien om Tinas Anders And læsning (sst. s 172-75) er et eksempel på, hvordan nogle 3. g’er opnår indsigt i en ‘tavse viden’ hos dem selv.
- 8 Det findes ikke nogen tilsvarende undersøgelse for Europas vedkommende, men de resultaterne, der er kommet frem i forbindelse med det store Youth & History projekt, kan godt udlægges på en sådan måde, at historieundervisningen heller ikke har det alt for godt

i store dele af nutidens Europa. Jeg har argumenteret for en sådan tolkning i “History in schools and society at large. Reflections on the historicity of history teaching” i Council of Europe, *The Misuses of History*, 2000. Youth & History undersøgelsen er samtidig med den amerikanske – nemlig fra foråret 1995 – og den bedste sammenfatning af dens resultater er at finde i *The State of History Education in Europe*, 1998.

- 9 På nudansk bruges udtryk som historieskabt såvel som historieskabende, men der kan ikke – som jeg ser det – sættes lighedstegn mellem udtrykkene ‘historymaking’ og ‘historieskabende’, fordi de kun delvis er sammenfaldende. Førstnævnte refererer primært til det at fortolke fortidig forhold, hvorimod sidstnævnte primært refererer til den levede historie – altså til de handlinger, der frembringer historiske processer i nutiden.
- 10 Der findes igen i *Youth and History* undersøgelse undersøgelsesresultater, der igen peger i retning af, at det også forholder sig sådan i en europæisk sammenhæng, jeg berører også dette i den i note 8 nævnte artikel om “History in schools and society at large”.
- 11 Det spegede forhold mellem menneskers ‘tavse viden’ og deres formulerede selvforståelse gør det igen særdeles vanskeligt at behandle nævnte problemkompleks.
- 12 Den britiske etnolog Ruth Finnegan har lavet en dybdeanalyse af folks livshistorier i London forstaden Milton Keynes og når frem til et tilsvarende resultat. Hun siger det på denne måde: “It is striking how (...) these personal stories so clearly project a theoretical model which, in contrast to many traditional sociological accounts, emphasizes the significance of the self-conscious, creative self”, “Storying the Self: Personal Narratives and Identity”, i H. Mackay (udg.), *Consumption and Everyday Life*, 1997, s. 90. Se også Ruth Finnegan, *Tales of the City. A Study of Narrative and Urban Life*, 1998. Jeg har forsøgt at forfølge nogle af de historiepolitiske konsekvenser af en sådan tankegang i “History and the politics of identity. Reflections on a contested and intricate issue”, i *Historiedidaktik i Norden*, bd. 7, 2000.
- 13 Der er god grund til at formode, at på det tidspunkt, hvor det nationale erindringsfællesskab ‘vi danskere’ havde sin storhedstid, be-

vægede ganske mange danskere sig tilsvarende let frem og tilbage mellem det nære og det bredere erindringsfællesskab – grænsen mellem dem var altså ofte i praksis mere eller mindre udvistet.

- 14 Den franske historiker Pierre Nora er en af de prominente fortalere for en sådan modstilling, hans tilgang er bl.a. taget op til diskussion i Anette Warrings og mit eget bidrag til *Erindringens og glemslens politik*, 1996. Og det er bl.a. den tradition, som folkloristen Anne Eriksen tager et opgør med i *Historie, minne og myte*, 1999.
- 15 Oplægget om projektet Humanistisk historieformidling – i komparativ belysning var af arrangørerne placeret under rubrikken: erindringsregimer. En række af oplæggene fra Frontiers of Memory konferencen er ved at blive udgivet.
- 16 Det er under en sådan synsvinkel, at Carsten Tage Nielsen har behandlet Vietnamfilm i *Kulørt historie*, 1998.

Forfattere

Lars Haastrup, f. 1942, mag. art., seminarielektor i historie ved Københavns Dag- og Aftenseminarium.

Bernard Eric Jensen, f. 1943, mag.art., lektor i historie og historedidaktik ved Institut for humanistiske fag, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Margrethe Kristensen, f. 1947, cand. pæd., lærer ved Løjtegårdsskolen, Tårnby Kommune.

Helle Leilund, f. 1960, cand. phil., museumsinspektør ved Nyere Tids Samlinger, Nationalmuseet.

Mads Mordhorst, f. 1966, ph.d.-studerende ved Institut for historie, Københavns Universitet.

Carsten Tage Nielsen, f. 1962, ph.d., akademisk sekretær ved Danmarks Humanistiske Forskningscenter, København.

Carsten Paludan-Müller, f. 1950, mag. art., leder af Kulturhistorisk Museum i Randers 1989-98, i dag kontorchef ved Skov- og Naturstyrelsens kulturhistoriske kontor.

Henrik Skovgaard Nielsen, f. 1943, cand. mag., studielektor ved Allerød Gymnasium og fagkonsulent i Undervisningsministeriet for undervisning i historie og samfundskundskab i gymnasiet og hf.

Annette Vasström, f. 1945, mag. art., enhedsleder ved Nyere Tids Samlinger, Nationalmuseet.

At bruge historie

– i en sen-/postmoderne tid

Bernard Eric Jensen (red.)

(2001)

Roskilde Universitetsforlag